

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

УДК 340.12:321.64:004

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2026.3.13>

ІНФОРМАЦІЙНА АВТОКРАТІЯ ЯК ЗАГРОЗА ПРАВАМ І СВОБОДАМ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Наливайко Лариса Романівна,

orcid.org/0000-0002-7696-4223

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,

помічник ректора

Дніпровського державного університету внутрішніх справ

У статті обґрунтовано інформаційну автократію як загрозу правам і свободам людини в умовах цифрової трансформації.

Сучасні автократії суттєво відрізняються від автократій минулого – вони оперують новітніми засобами та підходами, що й обумовлює потребу наукового осмислення їх сучасної природи. Інформаційна автократія послуговується таким ключовим інструментом утримання влади, як контроль над інформаційним простором, маніпулювання суспільною думкою та створення альтернативної реальності. В умовах інформаційної автократії під загрозою знаходяться не тільки політичні права і свободи громадян, а загалом увесь комплекс конституційних прав і свобод, що часто набувають декларативного характеру.

У інформаційних автократіях підходи до порушень прав людини, часто слугують політичним цілям та виступають засобами зміцнення контролю політичної влади. Крім того, автократичні режими, не активні у реальному просуванні прав людини та посиленні правозахисних механізмів, боротьбі з корупцією тощо.

Зроблено висновок, що інформаційна автократія функціонує переважно через контроль над інформаційним середовищем, маніпулювання суспільною свідомістю та використання цифрових технологій для забезпечення політичної стабільності режиму. На відміну від традиційних автократій, такі режими прагнуть обмежувати права і свободи людини і громадянина з метою збереження своєї стійкості.

Доведено, що основними засобами, які використовуються в інформаційних автократіях та порушують права і свободи людини і громадянина є: інформаційні маніпуляції, корупційний вплив та підкуп незалежних ЗМІ, пропаганда, цензура, дезінформація, конструювання образу внутрішнього та зовнішнього ворога, використання правових механізмів контролю над інформаційним простором, а також сучасних цифрових технологій, включаючи штучний інтелект. Підконтрольне інформаційне середовище є полем для обмеження прав і свобод людини. Масові порушення прав і свобод людини і громадянина набувають і прямого, і непрямого характеру та штучно пов'язуються із захистом національної безпеки, суспільного порядку чи державних інтересів.

Ключові слова: політичний режим, інформаційна автократія, демократія, свобода слова, інформаційна безпека, інформаційна свобода, інформаційний простір, права людини, свободи людини, цифровізація.

Nalyvayko Larysa. Information Autocracy as a Threat to Human Rights and Freedoms in the Conditions of Digital Transformation

The article substantiates information autocracy as a threat to human rights and freedoms in the context of digital transformation.

Modern autocracies differ significantly from autocracies of the past – they operate with the latest means and approaches, which necessitates the need for a scientific understanding of the nature

of modern authoritarianism. Information autocracy uses such a key tool for maintaining power as control over the information space, manipulation of public opinion and creation of an alternative reality. In conditions of information autocracy, not only the political rights and freedoms of citizens are under threat, but in general the entire complex of constitutional rights and freedoms, which often acquire a declarative nature.

In information autocracies, approaches to human rights violations often serve political goals and act as means of strengthening control over political power. In addition, authoritarian regimes are not active in the real promotion of human rights and strengthening human rights mechanisms, the fight against corruption, etc.

It is concluded that information autocracy is a specific form of modern authoritarianism, which functions mainly through control over the information environment, manipulation of public consciousness and the use of digital technologies to ensure the political stability of the regime. Unlike traditional autocracies, such regimes seek to restrict the rights and freedoms of man and citizen in order to maintain their stability. It is proven that the main means used in information autocracy and violate the rights and freedoms of man and citizen are: information manipulation, corrupt influence and bribery of independent media, propaganda, censorship, disinformation, constructing the image of an internal and external enemy, the use of legal mechanisms for controlling the information space, as well as modern digital technologies, including artificial intelligence. The controlled information environment is a field for restricting human rights and freedoms. Mass violations of human and civil rights and freedoms are becoming both direct and indirect and are artificially linked to the protection of national security, public order, or state interests.

Key words: *political regime, information autocracy, democracy, freedom of speech, information security, information freedom, information space, human rights, human freedoms, digitalization.*

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку людства характеризується стрімкою цифровізацією, зростанням ролі інформації та інформаційних технологій у політичному, економічному й соціальному житті. Поряд із новими можливостями для реалізації прав і свобод людини, утворюються сприятливі умови для появи нових форм політичного контролю та маніпулювання суспільною думкою. Одним із проявів таких процесів стало становлення інформаційних автократій.

Інформаційна автократія забезпечує свою стабільність та через контроль над інформаційними потоками та конструювання суспільної думки. Дослідження впливу інформаційних автократій на стан забезпечення прав і свобод людини набуває особливого значення в умовах цифровізації, глобалізації та зростання ролі інформації як ключового ресурсу політичної влади.

Стан наукового опрацювання теми. Проблематика забезпечення прав і свобод людини в умовах різних політичних режимів посідає одне з центральних місць у теорії держави і права та порівняльному правознавстві. Серед вітчизняних вчених, які досліджували різні аспекти реалізації

прав і свобод людини в умовах інформаційного впливу, в тому числі в умовах інформаційних автократій: О. Буряченко [1], С. Бульбенюк [4], П. Лисянський та В. Ястребова [11], А. Метельська [7], І. Радіонова [10], Ю. Романцов [12], Г. Саміло [8; 12], К. Червеньяк [2] та ін. Напрацювання вчених мають значну теоретичну цінність та утворюють основу для подальшого наукового осмислення проблематики. Однак, відсутні комплексні наукові дослідження інформаційної автократії як загрози правам і свободам людини в умовах цифрової трансформації. Це і обумовлює актуальність цієї наукової праці.

Метою статті є обґрунтування явища інформаційної автократії як загрози правам і свободам людини в умовах цифрової трансформації.

Виклад основного матеріалу. Посилення значення та впливу інформації, стрімкий розвиток інформаційних відносин, інформатизація та постійна еволюція інформаційних технологій є об'єктивною реальністю сучасного світу. Це обумовлює розвиток інформаційного суспільства, інтегрує особистість у глобальний комунікаційний простір, трансформує механізми взаємодії між державою, сус-

пільством і людиною, а також суттєво впливає на політичні, економічні та соціокультурні процеси.

Інформація давно перестала бути просто ресурсом, а стала важливим і дієвим засобом впливу на формування суспільної свідомості та забезпечення контролю над суспільними процесами.

Інформатизація та цифровізація суспільства безумовно створює нові, унікальні можливості для реалізації прав і свобод людини в демократичних державах. Водночас вони утворюють і нові ризики, пов'язані з інформаційними маніпуляціями, дезінформацією та посиленням механізмів державного контролю за суспільною думкою. Вказані обставини також створюють основу для еволюції інформаційних авторитарних режимів у всьому світі.

Слід визнати, що демократія у сучасному глобалізованому світі переживає кризу. Так, О. Буряченко констатує «на світовій політичній карті політичні режими повертають на рейки авторитаризму або, як мінімум, погіршують якість своїх демократичних інституцій. Авторитаризація, це глобальна тенденція, яка проявляє себе на всіх рівнях: авторитарії стають жорсткішими, демократії – менш демократичними, перехідні країни дрейфують у бік авторитаризму» [1, с. 50]. Сучасні авторитарії суттєво відрізняються від авторитарій минулого – вони послуговуються новітніми засобами та підходами, що й обумовлює потребу наукового осмислення їх сучасної природи. Якщо раніше авторитарні режими відкрито протиставляли себе демократії, то сьогодні вони дедалі частіше прагнуть здобути внутрішню та міжнародну легітимність.

К. Червеняк зауважує, що більш загрозливо виглядає не те, що демократії «вироджуються» в авторитарії, а те, що багато сучасних авторитарій намагаються мімікрувати під демократії, тим самим підточуючи її основи і підмінюючи її цінності та принципи власними [2, с. 208]. Багато авторитарій переймають різні атрибути демократії, як-от обмежена вільна преса, напіввільні вибори, багатопартійність і періодичні антиурядові протести, але їх усе одно називають авторитаріями [3]. Формальне існування демократичних

інститутів в сучасних авторитаріях створює ілюзію реальності прав і свобод людини та механізмів їх забезпечення. Унаслідок цього обмеження прав людини відбувається через їх поступову деформацію та нівелювання.

Варто погодитись з думкою С. Бульбенюк, яка зазначає, що спостерігається своєрідний ренесанс авторитарій – модифікованих, осучаснених, «з людським обличчям» та цифровізованих. Сучасні авторитарії мають особливі характеристики й ознаки у порівнянні з класичними авторитарними режимами. У новітніх авторитаріях ЗМІ частіше є фінансово ангажованими владою, аніж насильно цензурованими. Авторитарні лідери користуються популярністю через механізми маніпуляції громадською думкою з боку ангажованих ЗМІ [4, с. 120]. Інформаційні авторитарії визнають, що насильницькі репресії в сучасних суспільствах дорогі й нерідко досягають протилежної мети. Замість того, щоб вселяти страх, вони намагаються переконати громадян, що вони компетентні та нежорстокі. Такі диктатори заручаються щирою підтримкою багатьох своїх співвітчизників, але ця підтримка частково базується на маніпуляціях і спотворенні інформації [5, с. 110; 13]. Інформаційний контроль набуває непрямого характеру і часто не сприймається громадянами як обмеження їхніх прав чи свобод.

Сучасні авторитарні тенденції дедалі частіше супроводжуються маніпуляцією інформацією. Через соціальні мережі та контрольовані ЗМІ поширюються фейкові новини, дезінформація та конспірологічні наративи, які підривають довіру до демократичних процедур [6, с. 52]. Постправа, на переконання С. Бульбенюк, є дієвим інструментом обмеження свободи слова у цифровому світі, яким найактивніше користуються сучасні авторитарії. Вчена накреслює логічну послідовність: якщо сучасні авторитарії є симулякром демократій, то постправа стає симулякром правди [4, с. 121]. Варіацій методів маніпуляції інформацією безліч і всі вони так, чи інакше стосуються порушення прав і свобод людини, інтересів суспільства та його інформаційної безпеки.

Інформаційна автократія послуговується таким ключовим інструментом утримання влади, як контроль над інформаційним простором, маніпулювання суспільною думкою та створення альтернативної реальності.

При дослідженні інформаційних автократій, як режимів політичного устрою А. Метельська зауважує, що більшість автократів виступають популістами, що відрізняє їх від автократів минулого, а місце ідеології посідає нація та її традиції, культурна спадщина, підміна історії та історичних фактів, пошук «історичної травми народу» і акцентування на цьому, релігійність при законодавчій «... світськості влади». Інформаційні автократії, як вказує сама назва, досить швидко отримують контроль над ЗМІ та освітніми закладами, при цьому для виконання популістських обіцянок застосовують або «ресурсне прокляття» (Росія), або ж вдало реалізують результати минулої влади (Угорщина), чи ефективну економічну політику (Сінгапур, Туреччина) [7, с. 117]. Інформаційні автократії використовують інструменти популізму та політики страху щоб звужувати можливості та простір для реалізації прав і свобод людини.

Цензура в умовах інформаційної автократії має як пряму, так і непряму форми. Пропаганда – спрямована на нав'язування державної версії подій, формування образу «внутрішнього ворога» чи «зовнішньої загрози», легітимацію дій влади. У цифрову епоху пропаганда поширюється не лише через традиційні ЗМІ, а й через контрольовані акаунти в соціальних мережах, ботоферми, коментаторські кампанії [8, с. 229]. Якщо громадськість перестане довіряти всім джерелам інформації і вважатиме їх надто упередженими, автократам стане важче використовувати медіа для демонстрування своєї компетентності [9, с. 88]. Саме тому, застосовується широкий спектр каналів поширення інформаційних маніпуляцій для створення такого інформаційного середовища, у якому взагалі складно відрізнити достовірну інформацію від маніпулятивної. Автократи прагнуть не лише донести необхідні інформаційні установки до мак-

симально широкої аудиторії, а й створити враження їх природного походження та об'єктивності.

Одним із яскравих маркерів порушення доступу громадян до об'єктивної інформації є відключення інтернету, блокування веб-сайтів, перешкоджання роботі ЗМІ, яке стає дедалі популярнішим в сучасних автократіях.

Засобом впливу, який може використовуватись інформаційними автократіями є технологія штучного інтелекту.

І. Радіонова стверджує, що соціальні наслідки використання та розвитку ШІ визначальною мірою є сферою діяльності та відповідальності політиків, котрі у своїх діяльності повинні враховувати думки експертів та спеціалістів у галузі. Серед основних безпекових вимірів політики щодо ШІ вчена називає: безпеку виживання людства; етику ШІ; геополітичну конкуренцію; загрозу великої війни; співвідношення приватного та державного секторів у сфері розробки та застосування ШІ; застосування ШІ з метою посилити автократію чи демократію [10, с. 53]. Сучасні інформаційні автократії повною мірою застосовують можливості технології штучного інтелекту.

У інформаційних автократіях підходи до порушень прав людини, часто слугують політичним цілям та виступають засобами зміцнення контролю політичної влади. При цьому, порушення прав людини в інформаційних автократіях можуть мати і насильницький, і ненасильницький характер. Крім того, загальновідомо, що автократичні режими, не активні у реальному просуванні прав людини та посиленні правозахисних механізмів, боротьбі з корупцією тощо.

Загалом, корупція є «життєво важливим інструментом» в інформаційних автократіях. Коли необхідно підтримувати власний імідж ненасильницькими засобами, інформаційні автократи вдаються до підкупу. Розвиток інституцій, які сприяють верховенству права та здійснюють протидію корупції має суспільно важливий характер, а отже не є пріоритетом оскільки ускладнює виживання політичної влади в інформаційних автократіях.

В умовах трансформації сучасних автократій дедалі більше зростає роль іде-

ологічного контролю як інструменту легітимації влади та мобілізації населення. Одним із ключових механізмів цього процесу виступає конструювання образу внутрішнього ворога – цілеспрямована ідеологічна практика, що передбачає ідентифікацію певних соціальних груп, осіб або світоглядних концептів як загрози для «національної безпеки», «традиційних цінностей» або «державної єдності». У межах авторитарної логіки це дозволяє не лише виправдати репресії проти інакомислячих, але й створити мобілізаційне підґрунтя для згуртування населення навколо правлячої еліти [11, с. 44]. Особливу увагу в межах інформаційної автократії приділяють також так звані закони про «національні інтереси», які дозволяють обмежувати або забороняти діяльність ЗМІ, інтернет-платформ чи окремих осіб під приводом захисту державного суверенітету. Через розмитість понять, закладених у таких законах, вони стають інструментом вибіркового застосування права – коли рішення про порушення чи загрозу ухвалюються не на підставі об'єктивних критеріїв, а відповідно до політичної доцільності [12, с. 160]. Конструювання концепції зовнішнього та внутрішнього ворога є взаємопов'язаними елементами єдиної системи інформаційного контролю [14; 15; 16; 17] за населенням, яка застосовується майже кожною сучасною інформаційною автократією.

Сучасні інформаційні автократії використовують право та правове регулювання не як інструмент забезпечення прав і свобод людини, а як дієвий засіб контролю. Особливу небезпеку така практика становить для реалізації права на свободу слова і вираження поглядів,

свободу інформації, свободу об'єднання та політичний плюралізм. Однак, в умовах інформаційної автократії під загрозою знаходяться не тільки політичні права і свободи громадян, а загалом увесь комплекс конституційних прав і свобод, що часто набувають декларативного характеру.

Висновки. Інформаційна автократія функціонує переважно через контроль над інформаційним середовищем, маніпулювання суспільною свідомістю та використання цифрових технологій для забезпечення політичної стабільності режиму. На відміну від традиційних автократій, такі режими прагнуть обмежувати права і свободи людини і громадянина з метою збереження своєї стійкості.

Основними засобами, які використовуються в інформаційних автократіях та порушують права і свободи людини і громадянина є: інформаційні маніпуляції, корупційний вплив та підкуп незалежних ЗМІ, пропаганда, цензура, дезінформація, конструювання образу внутрішнього та зовнішнього ворога, використання правових механізмів контролю над інформаційним простором, а також сучасних цифрових технологій, включаючи штучний інтелект. Підконтрольне інформаційне середовище є полем для обмеження прав і свобод людини. Масові порушення прав і свобод людини і громадянина набувають і прямого, і непрямиго характеру та штучно пов'язуються із захистом національної безпеки, суспільного порядку чи державних інтересів.

Протидія інформаційним автократіям, розвиток незалежних медіа, підвищення медіаграмотності населення та зміцнення демократичних інститутів є необхідними складовими ефективного захисту прав людини в глобальному масштабі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буряченко О. В. Демократія vs автократія на тлі російсько-української війни. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2023. № 2 (58). С. 48–58. DOI [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2\(58\).285599](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2023.2(58).285599).
2. Червеньяк К. Причини і механізм «демократичного відкату» у країнах Центрально-Східної Європи. *Демократичні трансформації в державах Центрально-Східної Європи та Україні в умовах викликів та загроз* : зб. матеріалів Другої Всеукр. наук.-практ. конф. (Світязь, 23–24 трав. 2025 р.) / за заг. ред. В. І. Борт-нікова, В. В. Бусленка. Луцьк : Вежа-Друк, 2025 С. 206–210. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/175ca527-c722-419f-83cd-1825b56e1754/content>

3. Christopher H. Achen, Larry D. Bartels *Democracy for Realists: Why Elections Do Not Produce Responsible Government* / Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017. 409 p. URL: https://presencial.moodle.ufsc.br/pluginfile.php/1595654/mod_resource/content/0/Achen%20%20Bartels.%20Democracy%20for%20Realists.pdf.
4. Бульбенюк С. Деякі зауваги до дискурсу щодо перспектив автократій сучасності. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2022. Вип. 40. С. 118–124. DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.15>
5. *The New Autocracy: Information, Politics, and Policy in Putin's Russia* / D. Treisman. Washington, DC: Brookings Institution Press, 2017. P. 13–14. URL: <https://www.brookings.edu/books/the-new-autocracy/>.
6. Левицький С., Зіблатт Д. Як помирають демократії; пер. з англ. Київ : Наш формат, 2019. 312 с.
7. Метельська А. В. Імідж лідера – одна з основних причин появи медіакратій та інформаційних автократій. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 1. С. 115–121. DOI <https://doi.org/10.24195/24149616.2022-1.19>.
8. Саміло Г. Роль цензури та пропаганди у підтримці інформаційної автократії як політичного режиму: теоретико-правовий аналіз. *Правові реалії сьогодення: Мат. II Всеукр. науково-практ. конф. (22 травня 2025 р.)*. Харків: Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2025. С. 227–233.
9. Фрай Т. Не такий уже й сильний: Обмеження влади в путінській Росії. / пер. з англ. Анна Возьна. Бостон: Academic Studies Press, 2025. 250 с. URL: <https://uplopen.com/en/books/11902/files/db547b7d-10cb-47f8-8cb7-37a0b3bd78cf.pdf>
10. Радіонова І. Політика у сфері штучного інтелекту: безпековий вимір. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2023. № 26 (1). С. 50–56. DOI <https://doi.org/10.15421/172308>.
11. Лисянський П. Л., Ястребова В. А. Конструювання образу внутрішнього ворога як інструмент ідеологічної мобілізації в автократичних політичних режимах. *Регіональні студії*. 2025. № 42. С. 42–48. DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.42.6>.
12. Саміло Г., Романцов Ю. Законодавчі механізми контролю над інформаційним простором в інформаційних автократіях: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 89. Ч. 1. С. 156–162. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.20>.
13. Guriev S., Treisman D. Informational Autocrats. *Journal of Economic Perspectives*. 2019. № 4. P. 100–127. URL: <https://www.jstor.org/stable/26796838>.
14. Наливайко Л.Р. Інформаційна безпека та інформаційна політика в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Запорізького державного університету*. 2003. № 1. С. 60–65. URL: <https://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2756.pdf>.
15. Наливайко О.І. Вплив трансформації правової системи України на розвиток теорії держави і права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 5. С. 36–42. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.4>.
16. Наливайко Л.Р., Вітвіцький С.С. Право на доступ до публічної інформації в контексті контролю громадян за діяльністю держави. *Право і суспільство*. 2014. № 5(2). С. 28–33. URL: http://www.pravoisuspiilstvo.org.ua/archive/2014/5_2014_part_2.pdf. 14.
17. Nalyvaiko L.R. Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský Politický a Právní Diskurs*. 2014. № 1(4). С. 51–62. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2014/2014-1-4/05.pdf>.

Дата першого надходження статті до видання: 29.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 17.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.08.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)